

Mladi za napredek Maribora 2014

31. srečanje

PUST

Raziskovalna naloga

Raziskovalno področje: Naravna in kulturna dediščina

0€ d | k | P | O | Z | A | C | E | V | Ö | W | P

T ^ } d | k | S | C | E | R | O | Z | U | Ü | ¥ | C | S | A | O | U | Ö | Ö | Ö

¥ | | a | U | ¥ | S | C | E | P | Ö | C | E

Maribor, februar 2014

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	5
1.1 Namen in cilji.....	5
1.2 Hipoteze	5
1.3 Metodologija dela	6
2. ZGODOVINA PUSTA	7
2.1 Izvor običaja	7
2.1 Izvor imena »pust«.....	7
2.2 Datum pusta	7
3. MASKIRANJE ALI ŠEMLJENJE IN MASKE	9
4. PUST V SLOVENIJI	11
4.1 Kurent	11
4.2 Laufarji in laufarija	14
4.3 Sodobne maske	15
5. PUST PO SVETU	17
6. PUSTNA HRANA IN POST	19
6.1 Značilna pustna hrana	19
6.2 Post.....	20
7. RAZISKAVA.....	21
7.1 Vzorec	21
7.2 Metodologija.....	21
7.3 Rezultati in razprava	21
8. ZAKLJUČEK.....	27
LITERATURA IN VIRI.....	30
PRILOGE	31

KAZALO SLIK

Slika 1: Kurenti s Ptujkega polja (www.slovenia.si/culture/tradition/kurents/)	12
Slika 2: Kurent z Dravskega polja (http://cdn1.siol.net/sn/img/)	12
Slika 3: Vila, Markovci na Ptujskem polju, 1997 (razstavljeno v muzeju v Ptujskem gradu)	13
Slika 4: Ta tirjesti peljejo Pusta na sodišče (http://www.zkds.si/?q=node/29)	14
Slika 5: Laufarji 1956 (http://www.zkds.si/?q=node/29)	15
Slika 6: Sodobne maske (http://www.kamnik.si/novice/Kamnik-v-prihodnjih-dneh-v-znamenju-pusta-12-02-2010).....	16
Slika 7: Beneški maski (http://www.slo-foto.net/modules/Galerija/data/media/).....	17
Slika 8: Pustni karneval v Rio de Janeiru (http://www.beevoz.com/wp-content/uploads/)	18
Slika 9: Pustni krofi (http://www.drfilomena.com/wp-content/uploads/)	19

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Imenovanje pusta	21
Graf 2: Datum praznovanja pusta.....	22
Graf 3: Letošnji datum pusta	23
Graf 4: Šemljenje učencev četrtega razreda	23
Graf 5: Šemljenje učencev šestega razreda	24
Graf 6: Šemljenje učencev osmega razreda.....	24
Graf 7: Razlogi za šemljenje	25
Graf 8: Udeležba na pustnih prireditvah	26
Graf 9: Razlog za prvotno šemljenje	26

POVZETEK

Namen raziskave je bil spoznavanje izvora samega imena »pust«, vzrokov za šemljenje, razširjenosti podobnega običaja tudi v drugih državah, spreminjanje običaja skozi čas in poznavanje tega običaja med učenci. Pri raziskovanju sem uporabila literarne vire in vire dostopne na spletnih straneh. Izvedla sem anketo med učenci četrtega, šestega in osmega razreda na osnovni šoli, ki jo obiskujem. Anketiranje in obdelavo podatkov sem izvedla s pomočjo spletnega sistema Ika. S pomočjo odgovorov, ki sem jih dobila iz ankete, sem potrdila tri od štirih hipotez, eno sem zavrnila. Moja glavna ugotovitev je, da so učenci premalo seznanjeni, ali pa sploh ne, z zgodovino pusta in prvotnim pomenom praznovanja. V prihodnje bi jih morali s tem bolj seznaniti, ker je to pomemben del slovenske kulturne dediščine.

ZAHVALA

Za pomoč in vzpodbude pri nastajanju raziskovalne naloge se zahvaljujem svoji mentorici in učitelju računalništva, ki mi je pomagal pri izvedbi ankete in analizi odgovorov. Zahvaljujem se tudi svoji mami, ki mi je nudila pomoč in veliko podporo ter bratu za pomoč pri oblikovanju naloge. Zahvaljujem se učencem četrtega, šestega in osmega razreda, ki so izpolnili anketni vprašalnik in mi s tem pomagali pri potrditvi ali zavrnitvi hipotez.

1. UVOD

1.1 Namen in cilji

Pust in pustni običaji ter njihova zgodovina so me že od nekdaj zanimali. V pustnem času se šemimo in rajamo, vendar se premalo zavedamo pomena pustnih običajev. Pogosto nam pust in možnost prevzemanja podobe nekoga drugega predstavlja le zabavo. Vendar pa včasih temu ni bilo tako.

Raziskavo sem izvedla z namenom, da spoznam izvor samega imena »pust«, vzroke za šemljenje, razširjenost podobnega običaja tudi v drugih državah, kako se je običaj skozi čas spreminjal in poznavanje samega praznika med učenci. Za izbrano temo sem se odločila predvsem zaradi skrivnostnosti tega praznika in ker želim izvedeti več o njem.

Cilji raziskave so odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Od kod izvira ime pust?
- Zakaj so se ljudje začeli šemiti?
- Kako in v katerih državah je razširjen ta praznik?
- Kako se je skozi čas spreminjal ta praznik?
- Kako se vsako leto spreminja datum pusta?

1.2 Hipoteze

Z raziskavo med učenci šole, ki jo obiskujem, sem preverjala naslednje hipoteze:

H1: Predvidevam, da večina učencev ne ve, od kod izvira ime »pust«.

H2: Predvidevam, da večina učencev ne ve, zakaj in kako se vsako leto spreminja datum pusta.

H3: Predvidevam, da se učenci četrtega razreda ob pustu pogosteje šemijo kot učenci šestega in osmega razreda.

H4: Predvidevam, da večina učencev ne ve, zakaj so se ljudje začeli šemiti.

1.3 Metodologija dela

Raziskava je temeljila na proučevanju pisnih virov o pustu. Uporabila sem literarne vire in vire dostopne na spletnih straneh. Za potrditev ali zavrnitev postavljenih hipotez sem izvedla anketiranje med učenci četrtega, šestega in osmega razreda na osnovni šoli, ki jo obiskujem. Anketiranje in obdelavo podatkov sem izvedla s pomočjo spletnega sistema Ika.

2. ZGODOVINA PUSTA

2.1 Izvor običaja

Pust izvira že iz časa Rimljanov. V tistih časih je bil prvi novoletni mesec marec, december je bil deseti in februar dvanajsti mesec. Zadnji (februar) je dobil ime po latinskem pojmu »februa (februorum)«, kar pomeni čistilo. Bil je mesec očiščevalnih obredov, kar bi danes lahko primerjali s postnim časom po pustu. Namen teh očiščevalnih obredov je bil stopiti v novo leto (marec) psihično in fizično čist. To je nato vodilo v marčevsko veseljačenje in veselje ob dejstvu, da se je sonce spet vzdignilo. O tem nam danes pričajo tudi številne šege, vraže in rekla, ki sodijo k začetku novega leta. Človeku je že od nekdaj zelo pomemben novoletni dan, ki je odločilen za vso leto. Ta dan je potrebno predvsem proslaviti z veliko pijače in hrane, ki je še posebno mastna. Ob novem letu je treba s starim pomesti. Zato ob pustu vežejo brezove metle in jih naredijo toliko, da zadostujejo za vse leto. Mi smo novo leto premaknili v januar, ohranili pa smo nekdanje novoletno praznovanje, ki se nam danes kaže v pustnih norčijah (Ovsec, 1993)

2.1 Izvor imena »pust«

Slovenska beseda »pust« in latinska ter mednarodna »karneval« pomenita isto, in sicer »pustiti meso« (Ovsec, 1993). Beseda »pust« je torej nastala iz besed »meso« in »postiti se«, kar bi bil dobeseden prevod italijanskega izraza »carneleva« v pomenu »opusti meso«. Iz italijanskega »carneleva« je nastala beseda »carnevale«, iz te pa evropska beseda »karnevál«, v pomenu »praznovanje pusta« ali »pustovanje, pust«. Danes je pri nas izraz »mesopust« zastarel in se ne uporablja več, v ruskem okolju pa še vedno pomeni »štiridesetdnevni post« (Wikipedija, 2014).

2.2 Datum pusta

Kako se določi datum pusta? Pustni čas je premakljiv in je odvisen od velike noči. Prava pustna dneva sta dva, in sicer pustna nedelja in pustni torek (Wikipedija, 2014). Glede na lunine mene se najprej določi velika noč, ki je prav tako premakljiv praznik. Potem ko

določimo veliko noč, lahko določimo še pust, čeprav pust praznujemo prej. Velika noč je vedno prvo nedeljo po prvi polni spomladanski luni, torej prvo nedeljo po polni luni po 21. marcu (ki je prvi pomladni dan in pomladno enakonočje). Ko imamo datum velike noči, odštejemo 40 + 6 dni (nedelje se ne štejejo) tako, da dobimo pepelnično sredo, dan pred sredo pa je pustni torek. To pa zato, ker je po krščanskem izročilu od prvega dne po pustu, ki ga imenujemo pepelnična sredo, pa do velike noči 40-dnevni post. Nedelj pa ne štejemo zato, ker je prav tako po krščanskem izročilu vsaka nedelja "mala velikonočna nedelja" oziroma so nedelje Gospodov dan (Bansi, 2013).

3. MASKIRANJE ALI ŠEMLJENJE IN MASKE

Maska in šemljenje sta zelo zapletena pojava. Nastanek je tesno povezan z magičnimi predstavami in s človekovim odnosom do nezavednega oz. transcendentnega. Maskiranje delimo v živalsko (zoomorfno), človeško (antropomorfno), rastlinsko (fitomorfno) in v fantazijsko maskiranje. Maske so sprva bile iz lubja, lesa, gline, usnja, kasneje tudi iz kovin, papirja in v sedanjem času iz plastike ter gume in še česa. Osnovni namen, ki ga želimo s takšno masko doseči, je sprememba identitete. Za popolno identifikacijo gre le pri obrednih maskah. Človek z obredno masko nikogar ne posnema, se pred ničemer ne skriva, ampak prevzame novo osebnost z vsem svojim bistvom. Drugače pa je seveda pri neobrednih maskah. Pri teh je identifikacija le delna, maskirancu ostaja zavest, da gre le za igro. Maska daje v tem primeru maskirancu novo, a časovno omejeno identiteto (Ovsec, 1993).

Začetki maskiranja segajo več kot dvajset tisoč let nazaj. Najstarejša podoba maskiranca, kar jih poznamo, je »čarovnik«, naslikan na skalno steno v jami Trois Freres v francoskih Pirenejih. Ima velike in okrogle oči, na glavi jelenje rogove ter dolgo in koničasto brado. Roke skriva pod medvedjimi šapami, zadaj pa nosi rep divjega konja. Podoba je verjetno predstavljala človeka, ki se je zamaskiral v namišljeno žival (Ovsec, 1993). Med prvimi so se maskirali tudi stari Rimljani, katerih številni prazniki niso potekali brez maskiranja. V starem Rimu so bili obredni piskači, ki so ob januarskih idah (13. januarja) hodili po Rimu z naličji, preoblečeni v ženske in z glasbo spremljali bogoslužne obrede. Piskali pa so tudi poskočne viže (Ovsec, 1993).

Maske in maskiranje so poznali tudi Germani, med njimi Langobardi, ki so prihajali tudi čez naše ozemlje. Na bizantinskem dvoru so nastopale gotske maske. Med cesarjevim obedom so nastopali štirje Gotje, bili so oblečeni v narobe obrnjene kožuhe, na glavi pa so nosili maske različnih oblik. Med plesom so tolkli po ščitih in vzklikali: „Tul, tul!“ Nazadnje so cesarju voščili srečno novo leto (Ovsec, 1993).

Prav tako se tudi v prvih krščanskih stoletjih kopicijo poročila o maskah. Ljudje so se pogosto maskirali v jelene, košute in telice. Priljubljen je bil tudi transvestizem, moški so se oblačili v ženske, redkeje pa obratno, ženske v moške. Cerkev je vse to skušala prepovedati, a brez pravega uspeha. Prepovedovala je predvsem živalske maske, ni pa

ostala le pri prepovedih, ampak je vpeljala tudi kazni, ki so se v glavnem nanašale le na mesta. V 7. stoletju je človek, ki se je zamaskiral v žival, tvegati tri leta stroge pokore, v navadi je bila spokorna kazen. Kasneje, v 10. stoletju, je dobil le dvajset dni pokore (ob kruhu in vodi). Kasneje pa se je kaznivost maskiranja zmanjšala (zlasti proti zahodu) (Ovsec, 1993).

Cerkev tudi v lastnem okolju ni mogla zatreti želje po maskiranju, zato so praznovali praznik bedakov, ki se ga je udeležila predvsem nižja duhovščina. Izbrali so si vodjo, ki so ga imenovali »škof norec« ali »papež norec«. Obleke so si oblekli narobe, natikali pa so si tudi naličja. Privoščili so si prav neverjetne zabave. Peli, vriskali, kockali, zažigali stare čevlje, da je čimbolj smrdelo, pili... Tega pa niso počeli le pred cerkvenimi vrati, ampak tudi v cerkvi, pred oltarjem in za njim, kjer so na primer jedli krvavice in klobase ter zbijali neokusne šale. Udeleženci so hodili tudi po mestih, oponašali cerkvene obrede, zvonili in metali mimoidočim v obraz otrobe. Takšnih norčij so se včasih udeležili tudi škofi in nadškofi. Praznik bedakov je imel v srednjem veku veliko različic. Na primer v Franciji so vsako leto praznovali oslovski praznik. Osla (Biblija mu sicer pripisuje pomembno vlogo) so med cerkvenim petjem in glasbo za rep privlekli v cerkev in ga častili kot nekakšno sveto osebo (Ovsec, 1993).

Čeprav se zdijo takšni obredi še tako nenavadni, je neka logična razlaga: to, da so za en dan vse obrnili na glavo in se norčevali iz cerkvenih in svetih reči, naj bi v ostalih dneh njihovo vlogo v cerkvi le še okrepilo. Prehodni nered je jamčil stalni red (Ovsec, 1993). Podobno kot odrasli so svoj praznik bedakov praznovali tudi otroci, učenci samostanskih šol in korni pevci. Njihov dan je bil spomin nedolžnih dečkov. Tudi oni so izvolili vodjo, »deškega škofa«, zbirali darila in počeli prepovedane stvari. Praznik so od konca 13. stoletja premaknili na 6. december, kjer se je sčasoma združil s šegami okrog sv. Miklavža (Ovsec, 1993).

Nekoč so se maskirali samo moški, prvotno pa je šlo za obrede z mitološko in ontološko vsebino. V stoletjih je postala ta podoba šemljenja izkrivljena, prešla je v burko, za ljudi nima več prvotnega pomena. Vseeno pa je tudi pri nas v pustnih šegah mogoče najti vrsto magičnih prvin, s katerimi so in še skušajo ljudje vplivati na naravo. Tako se je tudi s pustom zgodilo to, kar se je zgodilo z mnogimi drugimi šegami, šemljenje za zabavo so prevzeli predvsem otroci (Ovsec, 1993).

4. PUST V SLOVENIJI

Slovenija je zelo raznolika dežela, kar se kaže tako v njeni pokrajini, govoricah ter tudi v različnih običajih. Ob mnogih slovenskih pustnih običajih (na primer kurentovanju, laufariji, Borovem gostüvanju, šelmariji, škoromatiji) sem se osredotočila na podrobnejši opis dveh pustnih običajev, in sicer kurentovanja ter cerkljanske laufarije.

4.1 Kurent

Prekmurci pravijo, da je bil Kurent prelep mladenič. Vse ženske od blizu in od daleč so norele za njim, da nikoli ni imel miru. Nazadnje se je iz obupa umaknil v puščavo in prosil boga naj mu skazi obraz. Bog ga je uslišal in zrasli so mu rogovi. Takšen se je vrnil med ljudi. Takrat so ga ženske pustile pri miru, v spomin na nekdanjega čednega mladeniča pa so začele praznovati pustni torek z razposajenimi norčijami. Na Gorenjskem so na primer kmečke mame zvečer pred pustnim torkom pri molitvi dodajale še en očenaš in češčenamarijo svetemu Kurentu na čast in slavo, ker je naslednji dan njegov god in praznik (Ovsec, 1993).

Kurent seveda predstavlja tudi najbolj znamenito pustno masko. Na Ptujskem polju mu pravijo korant, najslavnejši pa je tisti iz Markovec pri Ptujju (Ovsec, 1993). Večdnevno pustno veseljačenje na Ptujju, od leta 1960 vsakoletno kurentovanje, je pripomoglo, da se je lik kurenta okrepil in postal prepoznaven. Gre za obliko živega muzeja oziroma gledališča zgodovine. Po zaslugi kurenta je Ptuj postal predstavnik Slovenije v Evropski skupnosti karnevalskih mest (Topole, 2001).

Kurentova oprava se imenuje korantija in je bila navadno predmet dedovanja. Danes pa naredijo izdelovalci na Ptujju tudi veliko novih oprav. Za vsako je potrebno približno 22 ur dela (Topole, 2001). Kurent je oblečen v narobe obrnjen ovčji kožuh, bel ali črn, in prepasan z usnjenim pasom ali z verigo. Na pasu visi vrsta velikih kravjih zvoncev in lepo vezanih robcev. Zvonce podedujejo po hišah, iz roda v rod in se vedno rabijo le za korentijo. Robce si fant pridobi pri dekletih, ki ga rade vidijo. Tudi pisane volnene nogavice dobi od dekleta. Kurent na glavi nosi kosmato kapo, ki je narejen iz strojenega, včasih barvnega usnja in obraz, v katerega so vrezane odprtine za oči, nos in usta. Oči in usta so obrobljena z živordečo barvo, nos pa je podaljšan v nekakšen rilec iz usnja. K

ustom je zgoraj in spodaj našita nit nabranega fižola, ki naj bi predstavljala zobe, pod nosom pa sta pritrjena dva šopa suhe vrtnete mete namesto brkov. Iz ust mu visi dolg in lepo vezen jezik. V eni roki nosi ježevko (palica), ki je na enem koncu ovita v ježevo kožo (Ovsec, 1993). Z ježevko se brani, če mu hočejo sneti kapo in ga na ta način najbolj osramotiti. Na kapo so našita usnjena ušesa, po letu 1930 pa so na vrh začeli nasajati puranje, gosje, kanjine ali fazanove peruti. Ponekod namesto teh nad ušesa pritrtdijo goveje rogove, drugje pa tanke palice, ki jih okrasijo s perjem in barvimi trakovi. Po tem tudi ločimo pernatega ptujskega in ptujskopoljskega od rogatega dravskopoljskega kurenta (Topole, 2001).

Slika 1: Kurenti s Ptujkega polja (www.slovenia.si/culture/tradition/kurents/)

Slika 2: Kurent z Dravskega polja (<http://cdn1.siol.net/sn/img/>)

Kurenti se družijo v skupine, ki ves čas v hudem trušču skačejo in se vrtijo naokrog. Obiskujejo hiše, sicer pa strašijo naokrog, v spremstvu tajfla oz. hudiča. Kurenti so del obredov, ki prinašajo rodovitnost in izganjajo zimske demone. Še nekaj generacij nazaj so ljudje trdili, da začnejo kurenti povsem avtomatično in proti svoji volji skakati po tem, ko si nadenejo preobleko (Ovsec, 1993). V Markovcih in Zabovcih na Ptujskem polju kurente spremljajo »piceki ali kokotiči«, »vile«, »hudiči« in skupine »oračev«, ki so vpreženi v pluge in hodijo od hiše do hiše ter zaorjejo simbolično prvo brazdo na dvorišču. Med bolj nevarnimi maskami so »medvedi«, nagajiva »rusa«, tudi »rüsa« ali »gambela«. Posebno skupino mask predstavljajo »kopijaši«, ki imajo v rokah kopja ter pisane rute in trakove na palicah, ki jih med plesom mečejo v zrak. Skupine fantov, ki imajo dolge biče, s katerimi pokajo po vasi in s tem spominjajo na nekdanjo verovanje v zle duhove, pa imenujejo »pokači« (Berk in soavtorji, 1993).

Slika 3: Vila, Markovci na Ptujskem polju, 1997 (razstavljeni v muzeju v Ptujskem gradu)

V preteklosti so bili značilni spopadi med kurenti. Pogosto sta se dve skupini iz različnih vasi neusmiljeno spopadli. O tem kroži veliko zgodb, predvsem med ljudmi, od koder so kurenti »doma« (Ovsec, 1993). Pred 1. svetovno vojno so se taki obračuni končali tudi s smrtnimi primeri, zato so jih orožniki preganjali (Topole, 2001).

4.2 Laufarji in laufarija

Laufarji in laufarija so eden izmed najprepoznavnejših slovenskih pustovanj in del kulturne dediščine Cerknega in Cerkljanskega. Zanje so značilne lesene maske, ki jih ne srečamo nikjer drugje v Sloveniji (Cerkljanski laufarji, 2014). Od konca 1. do konca 2. svetovne vojne, ko je bilo Cerkno del Italije, je laufarija popolnoma zamrla. Leta 1956 pa so maske in nekatere like na novo izdelali po spominih posameznikov. Najprej so izdelali štirinajst pustnih likov, njihovo število pa se je kasneje povečalo na dvaindvajset. Te maske so danes zaščitene kot kulturni etnološki spomenik. Eno izmed mask imenujejo »ta tirjest«. Obleko ima pošito z lanenim predivom - tirjem. Iz tirja je tudi pokrivalo, naličje pa je izrezljano iz lesa in poslikano. Nekateri pustni liki poleg tirja nosijo tudi obleke iz mahu, slame, bršljanovega listja, smrečja in podobno (Berk in soavtorji, 1993). Glavni laufar je »Pust«. Obleko ima vso našito z mahom, v rokah pa nosi mlado smreko. Na pustni torek poteka na trgu pred cerkvijo sodba nad Pustom, ki je kriv, da so ljudje preveč popili in pojedli ter zapravili preveč denarja. Pustni lik »ta star« udari pusta po glavi, ta pa pade v na že pripravljene sani (Ovsec, 1993).

Slika 4: Ta tirjesti peljejo Pusta na sodišče (<http://www.zkds.si/?q=node/29>)

Pomembna prelomnica pri ohranjanju tega pustnega običaja predstavlja ustanovitev Društva Laufarija Cerkno (leta 1990) in leto 1991, ko so razglasili cerkljansko laufarijo za

premični kulturni spomenik. Tako se vsako leto predstavljajo tradicionalni liki, ki se jim pridružijo tudi novodobni liki in manjše skupine, ki poskušajo na šaljev način prikazati lokalne in širše družbene probleme (Bogataj, 2011). Leta 2014 bo cerkljanska laufarija razglašena za živo mojstrovino državnega pomena in s tem bo izpolnjen prvi pogoj za vpis na seznam Unescove svetovne dediščine (Močnik, 2014). Po mnenju Bogataja je cerkljanska laufarija ena redkih pustnih prireditev, ki »... ni izrazito karnevalska in je ni zajela komercializacija turistične industrije.« (Bogataj, 2011, str. 58)

Slika 5: Laufarji 1956 (<http://www.zkds.si/?q=node/29>)

4.3 Sodobne maske

Šeme so včasih obiskovale hiše in vasi, dogajanje je bilo torej notranjega pomena in ni bilo namenjeno razkazovanju gledalcem kot je značilno za današnji čas. Pustno dogajanje ima od konca 2. svetovne vojne izrazito turistični pomen. Prirejati so se začele povorke, odrski nastopi, šolska, društvena in športna pustovanja, pustni plesi za odrasle in razna tekmovanja za najbolj izvirne pustne maske. Takšnih prireditev se udeležujejo najrazličnejši liki od filmskih junakov (superman, kungfu panda, terminator,...) pa vse do znanih osebnosti iz sveta glasbe, politike, televizijskih nadaljevank in politike (Bogataj, 2011).

Slika 6: Sodobne maske (<http://www.kamnik.si/novice/Kamnik-v-prihodnjih-dneh-v-znamenju-pusta-12-02-2010>)

Danes je pustovanje tako predvsem zabava, z izjemo nekaterih krajev, kjer so se ohranili tradicionalni pustni običaji in smo jih omenili v predhodnih poglavjih. Burkaštvo, veselje, ples, zabava so sestavine urbanega karnevalskega obnašanja, ki ima drugačne značilnosti kot tradicionalno pustno izročilo s podeželja. Vendar tudi v mestih ob bučnem pustnem rajanju radi rečemo, da odganjamo zimo. Danes je pustovanje festival, kjer odsevajo tradicija, sodobna družba, moda, množična in popularna kultura. Čeprav je maska v novejših časih v veliki meri izgubila prvotne obredne vsebine, jo ljudje še vedno spoštujemo in častimo. Maska namreč omogoča beg v neki drug svet, neko drugo življenje. Vsi nosimo maske vsakodnevno in se skrivamo za njimi. Pust je le čas, ko to počnemo in priznamo na glas (Verdel, 2014).

In tako kot nekoč, nam tudi danes pustno norenje in predvsem maskiranje omogoča kritičnost do bližnjega in širšega okolja, da lahko skriti pod masko povemo vse, česar sicer ne bi smeli. Pustno maskiranje in pustovanje je tudi odsev želja, idealov posameznika in njihovih pogledov na svet (Bogataj, 2011).

5. PUST PO SVETU

Po svetu in Evropi pust praznujejo različno. V Evropi je najbolj poznan Beneški karneval, ki je tudi turistično zanimiv in je postal priljubljen cilj številnih obiskovalcev Benetk (Verdel, 2014). Prvi zapisi o Beneškem karnevalu segajo v leto 1094, ko je bilo treba stare poganske navade prilagoditi krščanskim razmeram. Od takrat naprej najdemo letna poročila o bleščečih praznovanjih, kakršna niso poznali niti najjimenitnejši dvori po Evropi. Leta 1296 je beneški senat uradno določil praznovanje na zadnji dan pred postom. Tako je bil Beneški karneval razglašen za javni praznik. Nekaj stoletij se je Beneški karneval pričeval na prvo nedeljo v oktobru in se stopnjeval do vrhunca na pustni torek, dan pred postom. Benečani so v zgodovini poznali štiri glavne vrste mask. Razlikovale so se v obliki in namenu. Poimenovali so jih v: Bauta, Moretta, Larva oz. Volto ter Maschera in Domino (Karneval v Benetkah, 2014).

Slika 7: Beneški maski (<http://www.slo-foto.net/modules/Galerija/data/media/>)

Divjo karnevalsko zabavo in pustne karnevale najdemo v Braziliji, kjer se najbolj znamenita karnevalska slavja odvijajo v Rio de Janeiru, potekajo pa tudi v Sao Paulu, prestolnici Brasili in številnih drugih brazilskih mestih. Bleščeče karnevalske povelje pa pripravljajo tudi po drugih južnoameriških državah, na primer v Boliviji in v Kolumbiji. Ob tem času se po mestnih ulicah sprehajajo pisane karnevalske povelje, ki jih tradicionalno sestavljajo lepa dekleta čvrstih teles, oblečena v pisane svetleče kostume, okrašene s perjem. Ti karnevali so tudi odraz ustvarjalnosti z ogromnimi tehnološkimi in likovnimi napori (Verdel, 2014). Prav tako se na teh karnevalih predstavijo šole sambe.

Včasih so sprevodi šole sambe dolgi kilometer. Na koncu se navadno peljejo okrašeni vozovi, kjer uprizarjajo besedila sambe. Ta karneval je veliko denarno breme za ljudi. Revežem je ta karneval edini veseli čas v letu, zanj zapravijo tudi ves svoj trdo prisluženi denar. Vsesplošna norija, ki se v času karnevala dogaja na ulicah (alkohol, mamila,..) vsako leto terja tudi veliko mrtvih. (Ovsec, 1993).

Slika 8: Pustni karneval v Rio de Janeiru (<http://www.beevoz.com/wp-content/uploads/>)

V nekaterih nemških mestih, na primer v Düsseldorfu, Kölnu in Mainzu, vsako leto potekajo karnevali, ki privabljajo tudi več sto tisoč obiskovalcev. Ti karnevali so znani po norčevanju iz znanih osebnosti in politikov, vsako leto pa sodeluje tudi po več deset tisoč mask v povorkah s tovornjaki.

Tudi naša sosednja država Hrvaška ima znamenit pustni karneval, ki postaja iz leta v leto bolj obiskan. Karneval na Reki naj bi se tam dogajal že vse od srednjega veka. Tradicionalna promenada, ki se vije skozi staro mestno jedro, že stoletja združuje folkloro Beneške republike in avstrijske monarhije ter mitologijo starih Slovanov. Vrhunec doseže karneval na pustno nedeljo, ko priredijo mednarodno karnevalsko povorko.

V ZDA je najbolj poznan karneval Mardi Gras (v prevodu pomeni debeli torek) in je zaščitni znak New Orleansa. Vsesplošno ulično rajanje traja pet dni, začne pa se na praznik svetih treh kraljev (Verdel, 2014).

6. PUSTNA HRANA IN POST

6.1 Značilna pustna hrana

Pustni čas je bil in tudi danes je čas čezmernega uživanja jedi. O tem govorijo izrazi za pustno nedeljo kot so mastna nedelja, pa tudi debelnica. Četrtek pred njo pa se imenuje pustni četrtek. Bistvo pustnega praznovanja je vedno bila obilna in mastna hrana. Poleg suhomesnatih izdelkov zavzemajo osrednje mesto krofi. Pri zamejskih Slovencih v Italiji se je ohranilo nekaj značilnih pustnih jedi, ki jih pripravljajo posamezno po hišah, ponujajo pa jih tudi v gostinskih lokalih, in sicer flanci ali miške, krofi, rafjole (sladki in ocvrti krapci z nadevom iz orehov, rozin, masla, sladkorja, pinjol, limonine lupine in jajc), supe (stare rezine kruha, ki so namočene v mleku in jajcu ter ocvrte v vročem olju), štraube (kvašeni ali nekvašeni flancati). Posebnost je tudi vsakoletna Slanikova pojedina, ki jo od leta 1925 pripravljajo v ljubljanskem hotelu Union. To je razstava ribjih jedi, ki jo pripravijo na pepelnično sredo, torej ob zaključku pusta in začetku postnega obdobja. Gostom in obiskovalcem so na voljo tudi različni meniji in posamezne ribje jedi (Bogataj, 2011).

Slika 9: Pustni krofi (<http://www.drfilomena.com/wp-content/uploads/>)

6.2 Post

Pustna požrešnost se je prevesila v post, v spokoro. Post ne pomeni samo proces očiščevanje, ampak tudi žrtvovanje nečesa materialnega duhovnemu. Že sama beseda pust pomeni žrtev, izraz pust je v slovenščini okrnjen, saj bi se moral glasiti »pusti (meso)«. Neokrnejen je ostal v češkem jeziku, kjer pustu pravijo »mesopust« in v poljščini, kjer pravijo »miesopust. Enak pomen ima tudi grška beseda »apokreon«, saj pomeni »kreas« meso, »apo« pa proč oziroma stran, torej »meso stran«. V romanskih deželah je v večini obveljal italjanski izraz carneval (e) iz latinskega »carnem levare«, ki pomeni pustiti meso (Ovsec, 1993).

7. RAZISKAVA

7.1 Vzorec

Anketirala sem učence četrtega, šestega in osmega razreda osnovne šole, ki jo obiskujem. Skupno število anketirancev je bilo 91, od tega 27 učencev četrtega razreda, 41 učencev šestega razreda in 23 učencev osmega razreda. Med anketiranci je bilo 42 učenk in 49 učencev.

7.2 Metodologija

Anketiranje sem izvedla s pomočjo spletnega sistema Ika v mesecu januarju 2014. V sistem sem vnesla vprašanja in možne odgovore. Zastavila sem sedem vsebinskih vprašanj. V začetku anketnega vprašalnika sem postavila dodatni vprašnji o spolu in razredu anketiranca. Anketni vprašnik je v prilogi 1. Rezultate ankete sem obdelala s pomočjo istega sistema kot anketiranje.

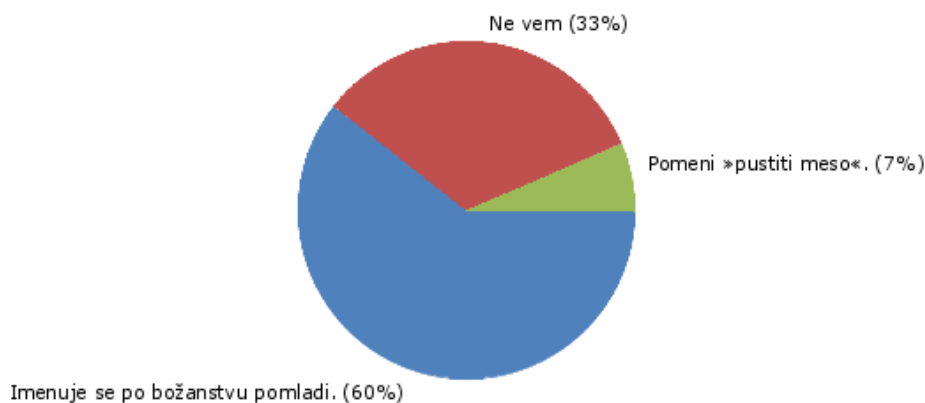
7.3 Rezultati in razprava

Prvo vprašanje se je glasilo: *Zakaj običaj imenujemo pust?* Iz podatkov v grafu 1 je razvidno, da večina učencev (60%) meni, da se običaj imenuje po božanstvu pomladi. 33% jih je odgovorilo z »ne vem«, le 7% pa jih je odgovorilo pravilno.

Na osnovi odgovorov na to vprašanje lahko **potrdim hipotezo**, ki se glasi:

H1: Predvidevam, da večina učencev ne ve, od kod izvira ime »pust«.

Graf 1: Imenovanje pusta

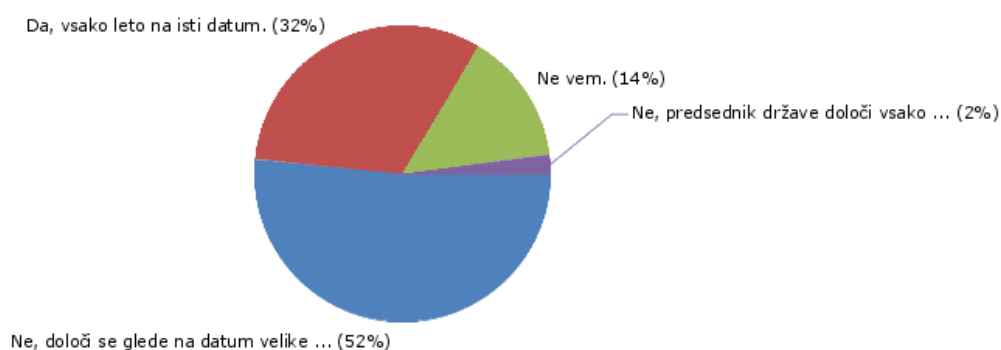

Drugo vprašanje se je glasilo: *Ali pust vsako leto praznujemo na isti datum?* Iz podatkov v grafu 2 je razvidno, da je nekaj več kot polovica učencev (52%) na to vprašanje odgovorila pravilno. Torej, da pust praznujemo vsako leto na drugi datum, ki se določi glede na datum velike noči. 32% jih je odgovorilo z »da, vsako leto na isti datum« in 14% z »ne vem«. Dva učenca (2%), in sicer učenec četrtega in učenec šestega razreda pa sta odgovorila z »ne, predsednik države določi vsako leto drugi datum«.

Na osnovi odgovorov na to vprašanje lahko **zavrnem hipotezo**, ki se glasi:

H2: Predvidevam, da večina učencev ne ve, zakaj in kako se vsako leto spreminja datum pusta.

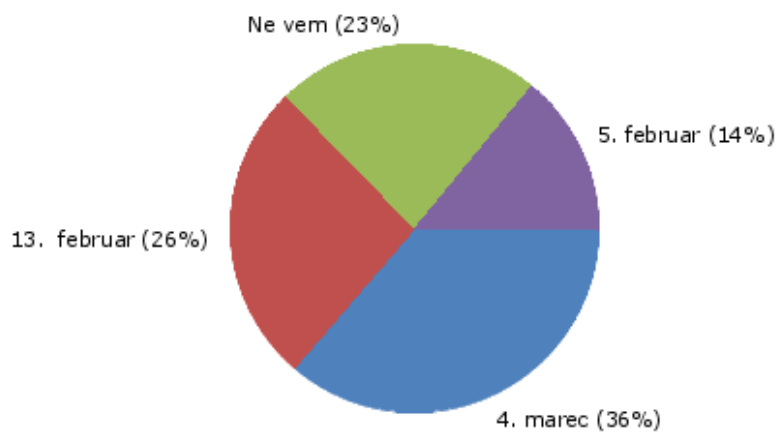
Graf 2: Datum praznovanja pusta

Tretje vprašanje se je glasilo: *Katerega dne je letos pustni torek?* Iz podatkov v grafu 3 je razvidno, da manj kot polovica učencev (36%) ve, da je letos pustni torek 4. marca. 26% anketiranih učencev je odgovorilo z »13. februar«, 23% z »ne vem« in 14% s »5. februar«. Kljub temu, da je do pusta le še mesec dni, številni učenci ne vedo, da bo kmalu čas pustnih norčij.

Predpostavljam, da so učenci izbrali napačen datum prav zaradi prehitrega oglaševanja pustnih oblačil in dodatkov in jih je omenjena potrošniška industrija v izbiri datuma zavedla.

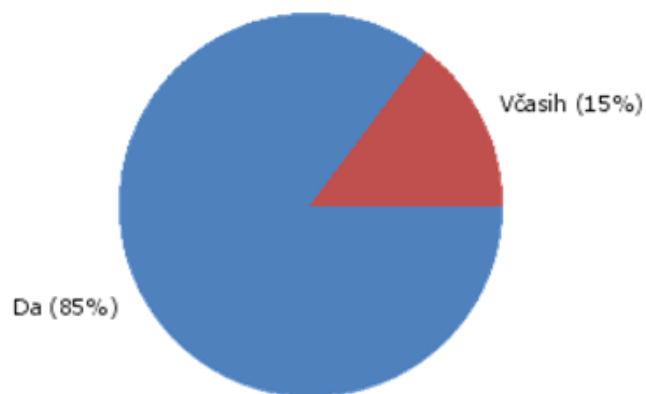
Graf 3: Letošnji datum pusta

Četrto vprašanje se je glasilo: *Ali se ti v času pusta šemiš?* Rezultati so podani v grafih 4, 5 in 6, ločeno po razredih.

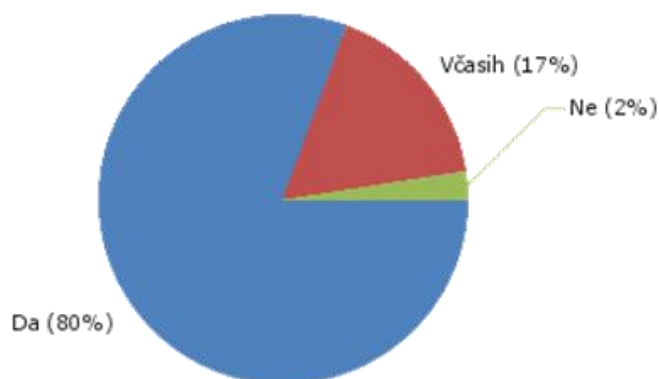
Iz podatkov v grafu 4 je razvidno, da se večina učencev četrtega razreda (85%) šemi vedno, 15% pa včasih. Nihče izmed njih ni odgovoril z »ne«.

Graf 4: Šemljenje učencev četrtega razreda

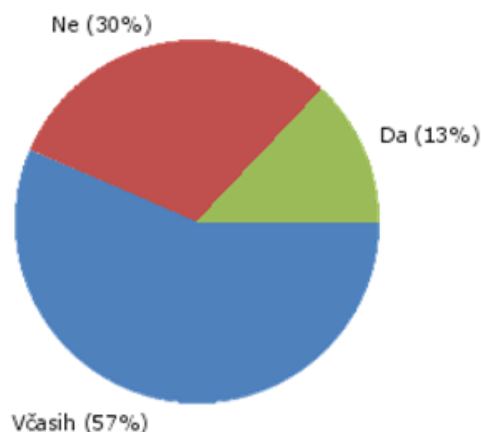
Iz podatkov v grafu 5 je razvidno, da se večina učencev šestega razreda (80%) šemi vedno, 17% pa včasih, le 2% sta odgovorila z »ne«.

Graf 5: Šemljenje učencev šestega razreda

Iz podatkov v grafu 6 je razvidno, da se le 13% učencev osmega razreda šemi vedno, več kot polovica (57%) se šemi le včasih, 30% pa se ne šemi.

Graf 6: Šemljenje učencev osmega razreda

Odgovori kažejo, da z višanjem starosti učencev upada želja po šemljenju v času pusta. Na osnovi odgovorov na to vprašanje tako lahko **potrdim hipotezo**, ki se glasi:

H3: Predvidevam, da se učenci četrtega razreda ob pustu pogosteje šemijo kot učenci šestega in osmega razreda.

Rezultati ankete so sicer pokazali, da se šemi skoraj enako število učencev 4. in 6. razreda, čeprav je procent učencev četrtega razreda, ki se šemijo vedno, višji. Sama menim, da je temu tako zato, ker je pri učencih v 4. in 6. razredu še prisoten vpliv staršev, ki učencem

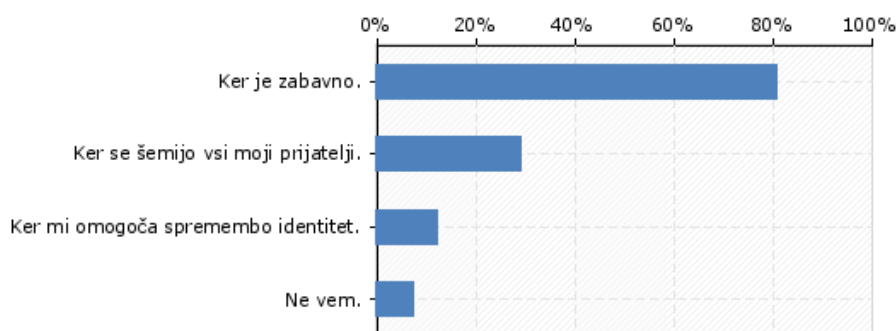

kupujejo maske in z njimi obiščejo pustne prireditve. Tega pa pri učencih v višjih razredih več ni.

Peto in šesto vprašanje smo postavili le učencem, ki so na četrto vprašanje odgovorili z »da« ali »včasih«.

Peto vprašanje se je glasilo: *Zakaj se v času pusta šemiš?* (na to vprašanje je bilo možnih več odgovorov). Iz podatkov v grafu 7 je razvidno, da se večina učencev (81%) šemi zaradi zabave, 29% se šemi, ker se šemijo vsi prijatelji, 12% zaradi možnosti spremembe identitete in 7% ne ve, zakaj se šemi. Rezultati kažejo, da večini učencev pust pomeni možnost zabave s prijatelji. Tudi analiza odgovorov po razredih kaže, da je zabava glavni razlog šemljenja (četrtr razred 81%, šesti razred 88% in osmi razred 63%).

Graf 7: Razlogi za šemljenje

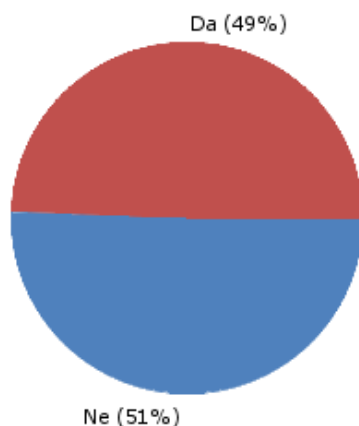

Šesto vprašanje se je glasilo: *Ali se kot maska udeležuješ pustnih prireditev?* Iz podatkov v grafu 8 je razvidno, da se več kot polovica učencev (51%) ne udeležuje pustnih prireditev, 49% pa se jih. Tudi v tem primeru zanimanje za udeležbo na prireditvah upada s starostjo učencev. 67% učencev četrtega razreda se udeležuje tovrstnih prireditev, v šestem razredu se jih udeležuje 50%, v osmem pa le 19%. Glede na velik delež učencev, ki se ne udeležujejo pustnih prireditev, bi bilo v prihodnosti smiselno raziskati poleg starosti tudi druge vzroke.

Tudi tukaj menim, da je glavni vzrok za udeležitev prireditev vpliv staršev. Zagotovo pa je vzrok za tako nizek procent udeležbe pustnega rajanja tudi to, da šole niso več naklonjene

pustovanju oziroma pustnemu rajanju v času pouka, nekaj let zapored pa je celo datum pusta bil med zimskimi počitnicami.

Graf 8: Udeležba na pustnih prireditvah

Sedmo vprašanje se je glasilo: *Zakaj so se ljudje prvotno začeli šemiti?* Iz podatkov v grafu 9 je razvidno, da nekaj več kot tretjina učencev (38%) meni, da so se ljudje začeli prvotno šemiti, ker je bilo to del očiščevalnih obredov. 31% je odgovorilo z »ker je bilo zabavno« in prav tako 31% ne pozna razloga za prvotno šemljenje ljudi. To pomeni, da več kot polovica učencev (62%) ne ve, zakaj so se ljudje prvotno začeli šemiti.

Graf 9: Razlog za prvotno šemljenje

Na osnovi odgovorov na to vprašanje lahko **potrdim hipotezo**, ki se glasi:

H4: Predvidevam, da večina učencev ne ve, zakaj so se ljudje začeli šemiti.

8. ZAKLJUČEK

Med raziskovanjem sem našla ustrezne odgovore na raziskovalna vprašanja, ki sem si jih zastavila na začetku raziskave.

Odgovor na prvo raziskovalno vprašanje, ki se je glasilo »Od kod izvira ime pust?«, sem našla že na samem začetku raziskave. Beseda »pust« in mednarodna besed »karneval« pomenita »pustiti meso«. Ugotovitev me je sprva presenetila, zdaj pa se mi zdi povsem logična. Preden sem našla pravi odgovor na to vprašanje, sem domnevala, da je praznik dobil ime po božanstvu pomladi, saj sem vedela, da s pustom preganjamo zimo.

Naslednje raziskovalno vprašanje se je glasilo »Zakaj so se ljudje začeli šemiti?«. Ljudje so se začeli šemiti že pred več kot dvajset tisoč leti. Prva podoba maskiranca je bil »čarovnik«. Osnovni namen šemljenja je bil popolna sprememba identitete z obrednimi maskami pri očiščevalnih obredih. Šemili so se tudi Rimljani, katerih večina praznikov ni potekala brez maskiranja. Šemili so se celo krščani. Sprva so bili vsi, ki so se maskirali, strogo kaznovani. Kasneje pa so se začeli maskirati tudi ljudje znotraj cerkve (škofi, nadškofi,...). Podobno kot odrasli pa so praznovali tudi otroci, korni pevci in tudi učenci samostanskih šol.

Tretje raziskovalno vprašanje »Kako in v katerih državah je razširjen ta praznik?« sem si postavila zato, ker me zanima primerjava pustnih običajev v Sloveniji in drugod po svetu. Ugotovila sem, da so naše tradicionalne maske proti na primer maskam v Benetkah ali Riu de Janeiru precej skromne v blišču in uporabljenih materialih.

Odgovor na četrto vprašanje »Kako se je skozi čas spreminjal ta praznik?« mi je bil v manjši meri znan pred izvedbo raziskave. Pust se je skozi čas zelo spremenil. Včasih je imel ta praznik za človeka notranji pomen, saj je bil del očiščevalnih obredov in je pomenil spremembo identitete s pomočjo mask. Danes pa pust kot praznik ljudem pomeni le zabavo in druženje. Večinoma se šemijo otroci, redkeje pa odrasli. V mestih se večinoma odvijajajo pustne povorke sodobnih mask. Na zgodovino pusta nas lahko opomnijo le kurenti, ki rajajo po mestih. Na vaseh pa lahko vidimo večji del zgodovine tega praznika, kot so kurenti, lafarji in še kakšne starejše maske se včasih najdejo.

Na peto in hkrati zadnje raziskovalno vprašanje »Kako se vsako leto spreminja datum pusta?« pa si sama nisem mogla niti predstavljati pravilnega odgovora. Spreminja se tudi datum velike noči in na osnovi datuma velike noči lahko ugotovimo datum pusta, ki se prav tako vsako leto spreminja.

Skupaj z odgovori na raziskovalna vprašanja sem lahko potrdila ali zavrnila določene hipoteze. Pri zavrnitvi ali potrditvi hipotez mi je pomagala tudi anketa, izvedena s pomočjo vprašalnika (priloga 1).

Potrdila sem naslednje hipoteze:

- H1: *Predvidevam, da večina učencev ne ve, od kod izvira ime »pust«.*
- H3: *Predvidevam, da se učenci četrtega razreda ob pustu pogosteje šemijo kot učenci šestega in osmega razreda.*
- H4: *Predvidevam, da večina učencev ne ve, zakaj so se ljudje začeli šemiti.*

Zavrnila sem le eno hipotezo, in sicer:

- H2: *Predvidevam, da večina učencev ne ve, kako se vsako leto spreminja datum pusta.*

Med vsemi hipotezami me je nabolj presenetilo to, da so nekateri učenci vedeli, kako se spreminja datum pusta (glede na datum velike noči). Pričakovala sem, da bo večina prav pri tem vprašanju odgovorila narobe.

Dosegla sem tudi svoj namen, ki je bil ugotoviti, ali so učenci seznanjeni z zgodovino pusta in samim pustom kot običajem. Na osnovi potrditve kar treh hipotez (H1, H3 in H4) sem ugotovila, da učenci in verjetno velika večina otrok ni dovolj seznanjena s pravim pomenom in zgodovino pusta. Majhne otroke bi morali že v vrtcu (na starosti primeren način) spoznati s prvotnim pomenom pusta, saj bi le na tak način mlade začeli učiti ceniti našo kulturno dediščino in vzgajati nacionalno zavest. Enako velja tudi za učence osnovnih šol, kjer bi lahko z izvorom in zgodovino pusta učence seznanjali ne samo v okviru obveznih učnih vsebin, ampak tudi vsako leto v predpustnem času.

Ta naloga bi lahko služila kot gradivo za seznanjanje učencev o pustu in pustnih običajih, predvsem pa o prvotnem namenu in pomenu tega praznika Pust in s pustom povezani običaji so namreč pomemben del kulturne dediščine, ki jo je pomembno oziroma nujno ohranjati skozi čas. Zato je ta raziskovalna naloga tudi družbeno odgovorno naravnana.

Seveda je moja raziskava odprla tudi nekatera nova vprašnja kot so: Kaj so razlogi za majhno zanimanje za udeležbo na pustnih prireditvah pri starejših učencih? Kako in na kakšen način otroke seznaniti z zgodovino pusta?

LITERATURA IN VIRI

- Bansi. 2013. Pustni torek: Vsako leto drug datum. Bansi, RTV Slovenija. Dosegljivo na: <http://bansi.rtv slo.si/novica/5575> (24. 1. 2014).
- Berk, E., Bogataj, J., Pukšič, J. 1993. *Ljudska umetnost in obrt v Sloveniji*. Ljubljana: Domus.
- Bogataj, J. 2011. *Slovenija praznuje. Sodobne šege in navade na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cerkljanski laufarji. Živa kulturna dediščina Slovenije. Dosegljivo na: <http://www.zkds.si/?q=node/29> (24. 1. 2014).
- Izračun datuma Velike noči. Dosegljivo na: http://www2.arnes.si/~gljsentvid10/iz_velike_noci_.html (24. 1. 2014).
- Karneval v Benetkah. 2014. Karneval v Benetkah, izvor in maske. Dosegljivo na: http://www.benetke.com/karneval_v_benetkah.php?nodeCode=28706140382 (31.1.2014)
- Močnik, B. (2014). Pustne šeme ob bok krajnskimi klobasam. Delo, leto 56, št. 27, str.16.
- Ovsec, D. J. 1993. *Velika knjiga o praznikih. Praznovanja na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Domus.
- Topole, M. (2001). Kurent, V: Perko, D., Orožen Adamič, M. (ured.) 2001. *Slovenija. Pokrajine in ljudje*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 603-605.
- Verdel, I. 2014. Pust in karnevali. Bonbon, Večer. Dosegljivo na: <http://www.bonbon.si/default.asp?kaj=1&id=5626760> (27. 1. 2014).
- Wikipedija. 2014. Pust. Dosegljivo na: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Pust> (24. 1. 2014).

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Pozdravljeni!

Sem učenka osmega razreda in pripravljam raziskovalno nalogo s področja naravne in kulturne dediščine v okviru projekta Mladi za napredek Maribora. Raziskujem pust in pustne običaje v preteklosti in danes. Za vas sem pripravila nekaj vprašanj. Prosim vas, da odgovorite na postavljena vprašanja. Anketa je anonimna.

Razred: _____ (vpiši)

Spol: M Ž (obkroži)

1. Zakaj običaj imenujemo pust? (možen je le en odgovor)

- a) Imenuje se po božanstvu pomladi.
- b) Pomeni »pustiti meso«
- c) Ne vem

2. Ali pust vsako leto praznujemo na isti datum?

- a) Da, vsako leto na isti datum.
- b) Ne, predsednik države določi vsako leto drugega.
- c) Ne, določi se glede na datum velike noči.
- d) Ne vem.

3. Katerega dne je letos pustni torek?

- a) februar
- b) 13. februar
- c) marec
- d) Ne vem

4. Ali se ti v času pusta šemiš? (možen en odgovor)

- a) Da
- b) Včasih
- c) Ne

5. Če si na 4. vprašanje odgovoril z »da« ali »včasih« obkroži odgovor na naslednje vprašanje: Zakaj se v času pusta šemiš? (možnih je več odgovor)

- a) Ker je zabavno.
- b) Ker mi omogoča spremembo identitet.
- c) Ker se šemijo vsi moji prijatelji.
- d) Ne vem.

6. Če si na 4. vprašanje odgovoril z »da« ali »včasih« obkroži odgovor na naslednje vprašanje: Ali se kot maska udeležuješ pustnih prireditev?

- a) Da
- b) Ne

7. Zakaj so se ljudje prvotno začeli šemiti? (možen en odgovor)

- a) Ker je bilo del obredov očiščevanja.
- b) Ker je bilo zabavno.
- c) Ne vem.

HVALA ZA SODELOVANJE!